

Hazırlayanlar:
Raif İvcecan, Ahmet Efiloğlu

HATIR
IĞI
SEREZLİ
MEHMED
RAGİB
LPATI
AT
K
PATI

Rus ve İngilizlere Karşı
Bir Osmanlı Zabiti

[1917-1918]

İçindekiler

Önsöz	7
1. Bölüm / Halepçe'de Türk Askeri.....	13
2. Bölüm / İran_Osmanlı Hududunda Ruslara Karşı	29
3. Bölüm / Büyük Bayram	39
4. Bölüm / Irak Cephesi'nde Bir Buçuk Sene.....	51
5. Bölüm / Ah İstanbul Ah.....	71
6. Bölüm / Ruslar Garran Tepelerinde.....	113
7. Bölüm / Düşman Kurşunundan Beter Sabah Ayazı	137
8. Bölüm / Teyyareler Arz.ı Endâm Ediyor.....	155
9. Bölüm / İsticvablar, Tahkikatlar, Derdestler, Mudarabeler	163
10. Bölüm / Esaret Günleri.....	211

1. Bölüm
Halepçe'de Türk Askeri

6 Haziran 333 Çarşamba (6 Haziran 1917 Çarşamba): Çadırlarımızın sıhhat ve istirahat gölgesi altında bütün gün yattım. Sabah erkenden tımar, sonra hayvanları çayıra götürmek. Akşam çayırdan geldikten bir tımar ettirmek. Bizim en büyük işimiz (...). Köyleri hep bir biçim hep bir kalıpta. Çadır ateşini mahkum bataet geçiriyoruz. Çadır (...) meskensiz, her işimiz ufaklığına (...) ufak ufak (...) hem üç kişinin yuvası. Burası bizim hem yatak odamız, hem istirahat odamız, hem yemek odamız. Misafir burada kabul edilir. (...) kaldırılmış. Rüzgar her taraftan (...) Çadırın (...) sağ taraftayım. Makam-ı istirahatte cihet-i (...) daire-i mahsusa (...) bulunur (...) yerleşik usulümüzdür.

Battaniyelerden vücuda gelen yataklar temiz (...) koltuk ve kanepelerle (...) misafirlere buraları ikram ediyor. (...) olduğu için döküntü bırakmalarını bekleyenler pek nadir bulunur. Bunun için bittin tamamen tahliye herkesi beyan etmek bu güne kadar nasib ve müyesser olmamıştır. Bu bit meselemizdendir ki misafir geldi mi (...) işe verdiğim gibi hiç kimse öyle yer göstermeye yatak takdim etmek gibi ikramlara tehâlük gösteren (...) misafir nereye oturursa orası artık düşünmelidir.

Saatler bir türlü geçmiyor. Can sıkıntısından ne yapacağımızı bilmiyoruz. Şimdiye kadar dört arkadaş hepimiz bildiklerimi-

zi anlattık, düşündüklerimizi anlattık, geçirdiklerimizi anlattık. Artık anlatacak bir şey kalmadı. Binaenaleyh bir araya gelip de konuşmak kabil olmuyor. Ya el şakası ya ağız. Tahammül edene aşk olsun. Çay içmek bizi bir parça meşgul ediyor. Fakat bunda da şeker belası var. Çünkü çay kadehlerimiz (...) pek ufaktır. Ufak bir turşu çömleği kadar. Benim İstanbul'dan getirdiğim, Fahri'nin (...) metrukatı arasında bulunduğu reçel hokkalarıyla içiyor. Bunlar lâ-ekall müstamel çay kadehlerinden beş altı tanesinin aldığından fazla çay alır. Şeker de bu nisbette tabii fazla gidiyor. Bugünlerde şekerimiz sıfırı bitirmek üzeredir. Şeker kalmadıktan sonra hepimiz hesapla içmeye başladık. Çay içmezsek yemiş var. Alaya gelen satıcıların hepsi ilk evvela bizim çadırı bir kere ziyaret eder. Zerdalisi gider hıyarcı gelir, hıyarcı gider zerdalisi gelir. (...) ağzımızın bir dakika durduğu yok. Muttasıl yiyoruz. Bakalım ne gün fesad-ı mideye uğrarız. Lâkin çayın yerine birisi kâim olmuyor. Şimdi böyle koca bir kavanozu içtim. Halim kızdı. Ona çay bırakmamışız. Ona kim dedi bu kadar çok uyusun. Kızmak var darılmak yok. Kim dinler. Neredeyiz be. Kızmak ne kelime olur. İşte yine zerdali yedik. Evet midem (...) ise patlayacak. Çay üzerine zerdali. Ne kadar da midevî değil mi? Lâkin bizim midelerimizi dahi öyle olur olmaz şeyler bozamaz. Çünkü tam asker midesidir.

Dört beş gün evvel Süleymaniye'den gelip Diyalé'yi geçerek İran'a kaçmak isterken yakalanan Acemler meselesi alayın bugünkü dedikodosunu teşkil etmektedir. Bunun suyu bana da dokundu. Fakat makusî cihetten. Herkes (...) ben ise belaya tutuldum. Yedi tane Acem'in mahkemesi isticvabı ile uğraşıyoruz. Ve bu daha uzayacak. Jandarma kumandanının riyasetinde teşekkül eden divan-ı harbe güzellerden güzel ben de aza tayin edildim. Sanki bana lutf ettiler. Ya mertebem büyüdü. Maksat, tahkikatı benim başıma dolamaktır. Acemler Türkçe bilmiyorlar. Tercümanların Türkçesini ben anlamıyorum. Bir kişinin isticvabı saatlerce sürüyor. Dün başım davul oldu. Daha da isticvab edilecekler varmış. Köylü gelecek

de bunlardan da (...) ifade alınacak. Allah selamet versin. Divan-ı Harb'deki Acemlerin Halepçe'nin garb-ı cenubunda üç dört saat mesafede bir köyde silahları için köylülerin taaruzuna uğramışlar. Müsademe olmuş, köylü bunları yakalamış, silahlarını almışlar. Sonra asker yetişmiş, tekrar bunları ve silahlarını alıp Halepçe'ye getirmişler. Müsademede (...) bir kısırak vurulmuş, ölmüş. Bir de kadın yaralanmış. Dava bu. Bi't-tabi Acemler (...) bî-günah olduğu âşikâr.

Asıl mesele diğer Acemlerde. Alay kumandanı bir hafta evvel dört beş atlı maiyeti ve yirmi atlı bir müfreze ile bize teslim edilen noktalara gezmeye gitmişti. İran'a en hakim bir geçit noktası varmış. Buraya geldiklerinde aşâirle bir takım Acemlerin müsademesine tesadüf etmişler. Acemler geçidi elde ederek İran'a geçmek istiyormuşlar. Bizimkiler geçidi tutarak Acemleri durdurmuşlar ve üç yüzünü de esir almışlar yahud teslim olmuşlar. Bu Acemler İran jandarmaları ki Süleymaniye'de bulunurlarken Almanların ve bizim kendilerine son zamanlarda (...) başlamamızdan muteber olarak fi-rar etmek isteyen bir güruh imiş. Her birisinin üzerinde beş on lira varmış. Aşâir, bizimkiler hepsini soyup soğana çevirmiş. Derler ki alay kumandanı üç yüzü mütecâviz lira almış, diğerleri de ne uydurdu ise alay kumandanı bu gazadan sonra evvelki gün buraya geldi ve alaya Acemlerden alınan otuz kadar hayvanı ve yüz seksen Fransız silahını üç Acem zabiti beraberinde getirdi. Bir çok rovelver, saatler, elbiseler, çizmeler, her türlü ufak tüfek iğtinam edilmiş. Bölük kumandanlarına birer manliher rovelveri verilerek tevziat hitam buldu. Şimdi alay başından aşağı çalkanıyor. Vay bize niçin yok!

7 Haziran 33 Perşembe (7 Haziran 1917 Perşembe): Zavalılı çocuklar hâlâ gece gündüz yırtınıp duruyorlar: Bize neden yok! Söylüyorlar söylüyorlar bitiremiyorlar. Haksızlık imiş. Nasıl olurmuş, vermeleri lâzım değil miymiş. Bir düziye fer-yad ediyorlar. Bir sürü dedikodu. Fakat dinleyen yok. Beyhude inilteler, beyhude figanlar. İmam yine bildiğini okur. Bir gün çeneleri yorulur kendiliklerinden susarlar. Acemi çocuk-

lar, kurtla arslanın (...) hikayesini galiba şimdiye kadar bir defa olsun dinlememişler, işitmemişler. Bizde, er ol, kebab ye derler işte bu kadar.

Kaç kereler kendilerine sordum: Siz olsanız verir miydiniz? hepsi susuyor. O halde neden alay kumandanına ta'n ediyorsunuz. Hangi budala adam vardır ki eline geçen nimeti bilâ-sebep herkese taksim etsin. Haksız imişler. Ya biz neden haklıyız. Onlar dönmüşler onlar tesadüf etmişler onlar almışlar. Tabii onların hakkı. Bize ne oluyor. Bu kadar olsun onların zahmeti geçmişken haksız olurlarsa biz arkası üstü burada yattığımız halde neden hisseye hakkımız olur. Verirlerse na ala. Vermezlerse hiçbir şey demeye hakkımız olamaz.

Ben gülerim onlar didişiyorlar. Hepsi pür-ihtiras. Ah keşke ben de gitseydim diyerek hepsi yanıp kavruluyorlar. Temenniyi muhâl yahud geçmişe teessüf. Eski bir murabba' hatırıma geldi :

Haset-perverlerin hali yamandır
Ki yoktur bir bela beter hasetten
Nefsine sarılmış müz'ic bir ylandıır
Ki çıkmaz çıkmadıkça can hasetten

Herkes düşünceye dalmış. Kimisi atlara bakarak yağızı ben almakta haklıyım diyerek namzedliğini ilân ediyor. Kimi bölük kumandanlarının bellerinde sallanan koca manliher rovelverlerini gösterip yedi tane imiş bunlar ötekiler ne oldu baygın baygın ötekinden soruyor. Bazıları sarı sarı liraları düşünerek birbiri üstüne ah çekiyor. Divan-ı Harp'teki yedi nefer Acem'in 23 lirasını mikyas ittihaz ederek üç yüz kişide ne kadar bulunması lâzım geldiğini tenasüble bulmak isterler. Üç yüz lira imiş yok beş yüz imiş yok sekiz yüz, yaver ne kadar almış, öteki alabilmiş mi, Zeki mi çok almış Hicabi mi. Hesap ediyorlar hesap ediyorlar bir türlü çıkaramıyorlar. Hiç bu tenasüble çıkar mı budala çocuklar bilmezler ki bu öyle dört meçhullü değil belki ilâ-nihaye meçhulâtla sarılmış bir muadeledir ki içinden cebir bile çıkamaz, bunu logaritma bile halledemez. Nerede kaldı ki tenasüb halletsin.

Kimi saatleri, rovolverleri diline dolamış, kimi elbiseleri, çizmeleri, kimisi de bir çok ufak tüfek de ele geçmiş olduğunu ortaya sürüyor. Çekişip duruyorlar. Bir gürültüdür gidiyor. Üç kişi bir yere gelsin muhakkak bu meseleyi münakaşa ederler. Birisi başka türlü hesap eder öteki daha başka türlü düşünür. Yok böyle idi, yok öyle idi. Öteden birisi hayır öyle neden olsun diyerek işi azıttırlar, hemen birbirleriyle kavga derecesine çıkarırlar. Yahu ne oluyorsunuz, ortada ne fol var ne yumurta. Ben itiraz edeceğim. Kim derse ki bize hisse verilmedi, bize bir şey yok, hayır yalandır, bütün efendilere mükemmel bir hisse kaldı! Meselenin münakaşası. Doğru değil mi. Usta olan işini uydurmuş, almış gitmiş. Az almış çok almış bunun hesabı düşünmesi size mi kaldı. Haydi gidi çocuklar. Boş boşuna düşünmekten hasta olacaklar. Acırım zavallılara! Bugün çayır nöbeti bende. Divan-ı Harb de var. Nasıl olacak bilmem. Bizim bölük kumandanı mahkeme falan dinlemezmiş. Bugün bir şey yok. Onun mahkemedan haberi yokmuş. Buyursun çayıra demiş. Benden çayıra göndermekle oç mü alacaksın a! Çayıra değil tarlaya da giderim. Arka üstü yatacak olduktan sonra bunun neresinde güçlük var. Hayvanları güzel bir çayıra yaydım, çadırımı da otlığın üzerine kurdum, oh gelsin istirahat!

Süleymaniye Şehri şimâl ve şark-ı şimâlden kopup yekdiğere muvazi olarak cenub-ı garbiye doğru uzanan iki silsile-i cibalden garbe yani soldakinin vadiye müntehi olacak etekleri arasında bir çukura sıkışmış sevimsiz bir memlekettir. Biz Süleymaniye Ovası'na bu iki muvazi dağın şarktakisinin arkasından ve dağın hemen nokta-yı ibtidasına yakın bir belden aşarak indik. Ve azami yirmi kilometre genişliğinde olan vadiyi cenub-ı garbiye doğru bir kat'-ı nâkısı şeklinde geçerek Süleymaniye'ye vasil olduk. Süleymaniye Ovası'nın genişliği yirmi kilometre yoktur. Çünkü ovaya girdikten dört beş saat sonra Süleymaniye'ye yetiştik. Bu dağlara zannedersem Havraman Dağları diyolarlar.

Bu Havraman Dağları Süleymaniye'ye gelmekle yine veche-i istikametlerini bozmayarak otuz beş-kırk kilometre kadar at-başı beraber uzandıktan sonra hafif bir kavis çizerek sağa sola ayrılırlar. Ve ayrılmadan evvel de bu noktada anlaşılır anlaşılmaz bir tatlı irtifayla ufak ufak tepeciklerle yekdiğere iltisak ederler. Ve bu suretle Süleymaniye Ovası'na hitam verirler. Bu ufak tepecikler büyükçe bir kerme bir hendek gibi Süleymaniye ve Gülambar vadileri arasında tabii bir sedd-i fâsıl teşkil ederler. Her iki silsile-i cibal başladıkları kavis üzerinde gayr-ı muntazam devam ederek garb ve cenub-ı garbi istikametlerinde yine birbiriyle birleşirler ve bunların arasında yirmi kilometre kutrunda sola taşkın muhît daire şeklinde bir vadi teşekkül eder. İşte bu Kel Ayzer-Gülambar Ovası'dır. Girintisi çıkıntısı dağlardan, her tarafından süzülüp gelen çaylar derecikler bütün bu ovaya akar ve bütün ovayı bir bataklıkğa döndürür. Bunun içindir ki burada piriç ekilir. Bu kadar suyu bol bataklık vasita olmadığı halde ağaçlık değildir. Ova da tarlalarda ağaçlık pek nadirdir. Orman hiç yoktur.

Halepçe kasabası bu ovanın garbında dağların iltisak ettiği nokta istikametinde ovadan biraz yüksek ve dağın eteklerindedir. Burada ağaç hemen yalnız kasabalara ve köylere münhasırdır. Ve Halepçe'nin sağ ve solunda dağın eteklerini takiben birbirine yakın köyler görülmektedir. Bunlar dağların etekleri arasında ağaçlıklara gömülmüş yeşil bir kabartma kadife gibi süslü ve zariftir.

Halepçe'nin yüzü şarka ve şimâl-i şarkiye doğru olup garbındaki Havraman Dağları'na daha yukarılardan şimâlden inen büyük bir silsile karışarak İran dağlarıyla Diyale suyunu aralarında sıkıştırırlar ve yekdiğerine pek yakından muvazi olarak şimâlden cenuba doğru ta Basra'ya kadar uzanıp giderler ve Diyale suyu baştan aşağıya kadar eski İran hududumuzu teşkil eder. Bizim de vazifemiz işte bu sarp dağlar üzerindeki tek tük geçitleri, İran'a yol veren boğazları Ruslar'a karşı müdafaa etmek. Musul ve Kerkük de dahil olduğu halde Süleymaniye ve Halepçe ve daha bu daire üzerinde olan mevkiiler

ekâlim-i milliyenin sedd-i fasıl yahud fâsıl-ı müşterek noktası olduğundan hususiyetlerini muhafaza edememişlerdir. Hakiki olarak bunlara hiçbir milliyet izafe edilemez. Ne fizyonomilerinde bir yeknesaklık, ne lehçelerinde bir hususiyet var. Görünüşe göre burada Kürtlük galip gibidir. Hemen ekserisi ben Kürdüm der. Fakat lisanları Farisî'nin hemen aynıdır. Fakat fizyonomileri katiyen Türk'tür. Halbuki âdât, tarz-ı telebbüs, suret-i iskân pek ziyade Arap'a benzer. Kürdüz diyorlar. Halbuki kendi yerleriyle Arap diyarı Irak arasında pek çok Türkler var. Kerkük'ten aşağıya cenuba ve cenub-ı garbiye doğru Tavuk, Düzsarma, Tuzhurmatu, Karatepe, Salahiye hatta Deliabbas. Sonra Edhem suyu civarındaki Emirler Köyü, Ruyhat ve bu meyanda bir çok aşâir, mesela bizimle müsademe eden Bayatlar hep Türktür. Eğer buraları Kürt olsaydı bu Türkler oralara kadar nasıl inebilirdi. Bunun için Kürtlükleri o kadar sağlam bir iddia olamaz. Hasılı daha ziyade Türktürler fakat zaman, hadisat, bir çok cereyanlar bunlara milliyetlerini şaşırtmış, anlaşılmaz bir hale koymuştur. Lehçe burada pek tuhaftır. Herkes bir başka şivede söyler. Türküm diyenlerin Türkçesini anlamak o kadar müşkil. Hele Acemlerin Türkçesini hiç anlamıyorum. Divan-ı Harb'deki Acemleri isticvab edinceye kadar ne müşkilât çektim. Kendilerine daldan budaktan gülle endah ederlermiş. Gel de anla. Evvela insan acaba İngilizlere tesadüf ederek topçu atışına mı maruz kaldılar diye tereddüd eder. Burada gülle nerede? Sonra daldan budaktan endah ediyorlarmış. Acayib. Topları ağaçlara mı benzetmişler. Amma büyük ormanlarda imiş! Bu kadar büyük bir ormanda nasıl kaçamadıklarını insanın soracağı gelir.

Meğer öyle değilmiş. Daldan, yüksekte, yukarıdan, budaktan, alçaktan, aşağıdan demek imiş. Gülle dedikleri ise mermi imiş. Dün de çadırda mahbus Acem zabiti ve arkadaşlar çay içiyorduk. Şekerli ve şekersiz içmekten açıldı da Acem dedi ki bizde hâmişi şekersiz içer (...) çörekle içer. Ne âlâ, demek Acemistan pastacı dükkânıyla dolu. Halbuki çörek dediği ekmek imiş. (...) evet, bir parça anlaşıyorum.

Halepçe Kararğâhı

12 Haziran 555 Salı (12 Haziran 1917 Salı): İki gün divan-ı harb. Divan-ı Harb biter bitmez birbiri ardı sıra gelen çayır ve alay nöbetleri dört gün beni yazmaktan alıkoydu. Divan-ı Harb bitti fakat ben de bittim. Ne divan-ı harb ki ah. Ben âzâ, lâkin baştan aşağı riyaset ettik. Acemlere adem-i mesuliyet, mücahidlere de üç ay mahkumiyet kararı verdik. Tahkikattan, istintaktan tut da ta hükmüne kadar boylu boyunca falsolu bir evrak-ı tahkikiyye. Bereket anlayan yok. Alay kumandanının böyle şeylerden haberi yok. Ve illâ pek rezalet olacaktı.

Yine Halepçe

25 Haziran 55 Cumartesi (25 Haziran 1917 Cumartesi): On bir günden beri yazmamışım. Hem yazılacak bir şey de yok ki. Tavlaları düzelttik, yemlikler yaptık. Şimdi de çardaklarla uğraşıyoruz. Biz yapıyoruz o yıkılıyor. Kış gelince ancak çardakları bitirebiliriz. Çadırların bezlerini değiştiriyoruz. Kabalak yaptırıyoruz. Bize ve askere. İşte bu günlerdeki işlerimiz. Dört-beş gün evvel Halim dört atlı ile ileriye keşfe gitti. Diyale'yi geçerek otuz beş kilometre İran'a girmiş. Dünkü raporunda da Kasr-ı Şirin'e takarrub ettiğini yazıyormuş. İki gün evvel de Fahri, Süleymaniye'ye gitti. Bugün yarın Halim gelir. On günden beri de başımıza bir de akşam üzeri piyade talimi çıktı. Filvaki bir buçuk saat ama yine can sıkıyor. Güneşte bir saat durmak insanın kebab olması için kâfi. İki günde rahatlık, perşembe ve cuma talim yok. Bu gün yine güneşte kafa patlatacağız. Of, her dakika düşünüyorum, şu dertlerden ne zaman kurtulacağım. Bıktım, usandım. Talim, nöbet, alay nöbeti, tımar, su, bilmem ne. Hasılı her nerede olsun rahat yok.

Buranın sıtması yaman. Az kafa tutayım diyenleri öyle alaşağı ediyor ki inlemeleri ta yedi kat göğe çıkmaktadır. İşte sıra

şimdi Cemil'de. İki gündür sıtmadan büzüğü doğrultamıyor. Daha evvelce Fahri yakalandı. Necmi de yarım sıtmalı. Sıra bakalım bize ne vakit gelecek. Fakat hayret ediyorum, ben kendimi burada hiç korumadığım halde sıtmaya yine yakalanmıyorum. Bütün gün açık saçık gezerim. Hatta ayağımda donum yok. Bir pantolon var. Geceleri açıkta yatarım. Aç ve tok karnına bin türlü şey yerim. Zerdali ve hıyardan çatlayacağım. Hamdolsun yine iyiyim fakat zann etmem ki bu iyilik uzun müddet sürsün.

Dün bir beladan kurtuldum. Benim kısrağın tayını sattırdık. Artık kısrağımı mekkâriden alacağım. Lâkin hayvan ne kadar zayıf. Düşünüyorum, alayım mı, yoksa iyi oluncaya kadar mekkârîde mi bırakayım? Dün gece memeleri yumruklar gibi şişmiş. Sütünü sağdım, bugün de içtim. Ne kadar güzel. Zavalı kısrağın yavrusundan ayrıldığına ne kadar canı sıkılıyor. Eşeğin yavrusunu getirttim, belki emer de memeleri biraz rahat eder dedim.

Sıpanın ağzı memelerine dokununca biçare kısrağın tayını hatırlayarak yahud onu zannederek kişnemeye başladı. Her dakika yavrusunu arıyor. Yavruyu meraklı bir adam aldığına çok memnun oldum. Ne kadar anasından ayrıldıysa da bâri bakılacak.

28 Haziran 333 Perşembe (28 Haziran 1917 Perşembe): Of yarabbi sıcaktan nefes alamıyorum, patlıyorum. Hele çadır o kadar cehennem oluyor ki bir hamamdan fark edilmiyor. Askerden, zabıtlardan hasta olanlar her gün gittikçe çoğalıyor. On günden beri Cemil yatıyor. Evvela sıtmaya tutuldu, şimdi de gözleri ağrıyor. Halim memuriyetten gelir gelmez bir gün sonra o da tepeyi vurdu, o da sıtmaya yakalandı. Dünden beri ben de biraz rahatsızım fakat hamdolsun bugün kendimi iyi görüyorum. Rahatsızlığım ilerleyecek gibi değil. Benimki sıtmadan ziyade mide rahatsızlığı. On gündür alay ve bölük nöbeti bekliyorum. Efendiler hasta.

Irak Cephesi'nde bir çöl karargâhı ve çadırlar.

Nöbeti ben teslim alıyorum, ben teslim veriyorum. Aşağı İsmail Efendi, yukarı İsmail Efendi. Elhamdülillah bugün Halim'e sıtma gelmedi de nöbeti aldı, ben de kurtuldum. Çadırın cehenneminden kurtulmak için bir çardak yaptık fakat biz istifade edemiyoruz. Bölük kumandanları az gelmiş gibi şimdi de alay kumandanı gelip oturdu. Çaresiz kendim için bir başka yapacağım. Fakat bir türlü yapamıyorum.

Havraman Dağları'nda

4 Temmuz 333 Çarşamba (4 Temmuz 1917 Çarşamba): Bir de bayağı Rus belası çıktı. Pencobin'i zapt ederek Süleymaniye'yi tehdit eden Rus kuvvetlerinin Halepçe'nin şimalindeki dağlardan ovaya inerek Süleymaniye'yi alması muhtemel imiş. Bizim alay bu ihtimali def etmek için dağlardaki geçitleri tutacak. Pazartesi günü Halepçe'den çıktık. Akşama kadar ancak dağlara gelebildik. Eteklerde geceyi geçirdikten sonra erkenden tutulacak boğaza hareket ettik. İşte dünden beri bu pis yerin içerisinde karmakarışık yolsuz, ıssız dağlarda Rus arıyoruz. Bugün ileri karakol nöbeti bende. Daha teslim alı-

maz sağdan bir makineli tüfek işittik. Bütün zirveleri dolaştık. Of! Yarabbi ne pis dağlar. Elhamdulillah ki Ruslar ricat etmiş. Eğer etmeseydi bizim alay bir müsademe vukuunda hapı yutmuştu. Bizim kumandan nazar almasın hakikaten mesele. Öyle bir müdafaa mevkiî intihab etmiş ki değil ben, buna develer bile güler. Sağımızdaki bütün civara hakim yüksek tepeleri hiç görmemiş de gelmiş bir çukura bizi sokuvermiş. Etrafımızdan ordular gelip bizi sarsa hatt-ı ricatimizi kesse görmeyeceğiz, haberimiz olmayacak. İşittiğimiz tüfek seslerinin tahkiki için bu civardaki tepeleri gezdim de gördüm, ne kadar müdafaaya elverişli yerler. Yüz kişi ile tutulacak birkaç sırt sayesinde on beş-yirmi kilometrelik bir cephe üzerinden büyük büyük düşman kuvvetlerini tevkif etmek işten değil.

Lâkin ne su var ne de ekmek. İdaresizlik yüzünden burada karakol bırakmak bizim için imkan haricinde. Biz zabitan az çok bir şeyler bulup ölmeyecek kadar yiyoruz. Zavallı askerler üç gündür ağızlarına bir lokma girdiği yok. Kör olsun böyle kumandanlar. Hayvanlarımız bizden beter. Bir derenin içerisine sokulup kaldılar. Ne ot var ne saman. Dün gece üç avuç arpa verdik, işte o kadar! Burada daha dört gün kalırsak açlıktan hem biz hem hayvanlar öleceği muhakkaktır. Şimdi bizim keşif kolları geldi, haber verdiler. Ruslardan Pencobin zapt olunmuş Ruslar ricat ediyormuş. Âlâ. Fakat biz ne olacağız. Ah bir Halepçe'ye dönsek. Alay, alay, hepsi altmış silah-endaz ancak çıkartabiliyor. Tuttular bize muavin olmak üzere bir sürü mücahid verdiler. Allah kahretsin kerataları. Ne mücahid ki.

Bir halt etmedikleri gibi başımıza da bela oluyorlar. Yok su isteriz, yok ekmek isteriz. Biz gidemeyiz, biz yapamayız. Vay kerata evlatları vay. Edemeyecekseniz ne geldiniz it herifler. Biz nasıl edebiliyoruz. Aman açlık olmasa bu dağlarda gezmek oturmak pek mümkün, serin ve ağaçlık. Lâkin susuz.

Kurrişafu Tepelerinde, Havraman Tepelerinde

5 Temmuz 333 Perşembe (5 Temmuz 1917 Perşembe): Bu dağlar, bayırlar ve tepeler. Bu ormanlar, ağaçlıklar ve ağaçlar bana hep eski, pek eski günlerimi hatırlatmaktadır. Zannediyorum ki bizim yaylamızdayız. Çaylaklar öterek, ıslık çalarak yüksek ağaçların üzerinden süzülüp gidiyor. O sükunet ve (...) hangi zirveye çıksanız piş-i nazaretinize binlerle dereler, binlerle korular serilir. Uzaklarda yalçın kayalı zirveler, tek tük ağaçlar süturuna irtisam ederek birer yeşil nokta gibi süturu lekelenmiş nice yamaçlar görürsünüz. Bu geniş dağlık arazide ne büyük bir boşluk var. Gözünüz bütün dağları gezer de bir ferd-i zî-ruh göremezsiniz. Bu tenhaî insanı ne kadar mecbur-i tefekkür eder. Ben yaylanın tenha ve büyük korularında da bazen böyle dalarak düşünmez miydim.

Fakat bugün daha ziyade düşünülecek şeylerim var. Daha çok düşünmek isterim. Bu yalnızlık ruhumu tazyik etmektedir. Beni o vakit düşündüren sevâik ile bugünküler arasında ne kadar farklar var. O vakit hayalata dalardım. Tahminlerle vaktim geçerdi. Bugün geçmişi düşünürüm. Bu dakika uzak olduğum vücutları, artık bir kere daha yaşanması muhal olan geçmiş ânât-ı garamı, nazar-ı hayalimde canlandırarak müstağrak oluyordum. Bazı geçmiş günlerime o kadar merbutum, meftunum ki şimdi geçirdiğim dakikalar ne kadar tatlı olsa onların yerine kaim olamaz. Onları ben bir daha yaşayamayacağım. Biliyorum. Hayalen onları yaşatmayı, bütün vakitlerimi onları birer birer hayalimde tecessüm ve tasavvur etmekle geçirmek isterim. Şimdiki en mesud geçecek dakikalarımı bu düşüncelerime, bu hayallerime feda ederim. Bunlar benim için hürmet-i ebediyeye mazhar olmuş vekayi'dir. Eşhasına bir mabud nazarıyla bakarım. Benim için bu vücutlar birer sanem birer ilâhtır. Onlara taparım. Bu vücutlarım benim Allah'ımdır.

Bir tulu, bir gurub, bir mehtab benim için vakt-i ibadettir. Esna-yı ibadetimde mabudum ile beraber olayım. Bir meşce-

re, bir orman o zirvelere, derelere hakim bir dağ tepesi, kimsesiz, تنها, sakın bir ağaçlık, bir gölge, bir yeşillik benim bir mabedim, ben rüku ve sücudumda mabudumun karşımda olmasını isterim. Onu görmekle tapayım. Onsuz ibadet edemem. Secdemde mabudum karşımda olmazsa başka şeyler düşünürüm. Başka mabudlar ararım. Bu benim için küfürdür. Şimdi olduğu gibi. Ben başka mabud düşünmek istemem. Allah bir olmalıdır. Şimdi ben güce taparım. Neredesin sen ey benim mabudum olan vücut. Sen şimdi burada bu meşcere de olmalıydık. Bu ibadetgah bir hazarete ki esen rüzgarla yaprakları bir neşide-i matem okuyor, muhît-i sükunet-âverî en ince hisleri tahrik ve beni ye's ve tefekkür eder. Sana burada tapınmalıydım. Ah benim mabudum! İbadetsiz geçen benim bu günlerim en karanlık demm-i hayatımdır. Küfür ve mâsiyet içindeyim. Bu karanlıkta bir şule-yi necat bir ümid yok mu?